

Zbornik radova zaključuju prilozi autora koji pišu o temama vezanim uz sudbinu Nijemaca u Jugoslaviji te uz prošlost Bosne i Hercegovine. Tako o pitanju sudbine Nijemaca u Jugoslaviji nakon završetka Drugoga svjetskog rata pišu Sanja Petrović-Todosijević (“Šegrti u školi života” ili “Čekači u životnoj čekaonici”, “Detinjstvo u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji”, 235.-253.) i Carl Bethke (“Ponovno otkriće povijesti Nijemaca u zemljama bivše Jugoslavije – prva bilanca poslije 15 godina”, 255.-264.). Posljednjih pet radova vezano je uz bosansko-hercegovačku tematiku, a riječ je “O nekim aspektima i mogućnostima revizije bosanskohercegovačke prošlosti” (265.-274.) Azema Kožara, te radovima Izeta Šabotića (“Potreba revalorizacije historijskih izvora socijalističkog perioda”, 275.-283.), Fedžada Fortoa (“Stambena politika u Sarajevu 1945”, 285.-296.), Fikreta Midžića (“Cazinska buna 1950.”, Tajne dosjea “Cazinski ispad” s aspekta postojećih povelja i konvencija UN-a (1945, 1946, 1948.)“, 297.-319.) te Vere Katz (“Siromaštvo kao odrednica privrednog razvoja u Bosni i Hercegovini (1945. - 1950.)”, 321.-335.).

Problematika revizije prošlosti na području bivše Jugoslavije je kompleksna tema koja se svakako ne može zaključiti jednim znanstvenim skupom, a to potvrđuje i podatak kako je održani međunarodni znanstveni skup zapravo nastavak susreta povjesničara iz bivših jugoslavenskih republika započetih još 2004. godine u Ljubljani. S obzirom na činjenicu da je ovdje riječ o prikazu zbornika radova sa znanstvenoga skupa, njegova se suhoparnost teško može izbjeći. No, kako su autori u priložima iznijeli svoja mišljenja, odnosno stajališta proizašla iz zaključaka provedenih istraživanja, želio sam samo kratko ukazati na teme zastupljene u ovome izdanju. I na kraju, možda je prikaz najpogodnije zaključiti riječima Husnije Kamberovića koji, vezano (i) uz pitanje revizije najnovije povijesti na bivšim jugoslavenskim prostorima, zaključuje “(...) kako nema historije. Postoje samo historičari”. (19.)

MARIO KEVO

*Pilar: časopis za društvene i humanističke studije, god. III.,
br. 5(1)., Zagreb 2008., 144 str.*

U izdanju Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba objavljen je peti broj časopisa *Pilar*, koji izlazi dva puta godišnje i objavljuje priloge iz područja društvenih i humanističkih znanosti. Konceptijski je ova publikacija usmjerena, kako su na samom početku izlaženja naznačili urednici dr. Srećko Lipovčan i dr. Zlatko Matijević, na interdisciplinarno istraživanje i razmatranje “pilarovskih tema”, a to ponajprije znači pitanja identiteta, procesa modernizacije i europeizacije s pozicija društvenih i humanističkih disciplina. Radovi u ovom časopisu se objavljuju na hrvatskom i na stranim jezicima, pa je u tom kontekstu potrebno istaknuti da *Pilar* ima i svoja redovita međunarodna izdanja.

Ovaj broj časopisa *Pilar* otvara rubrika *Rasprave* koja donosi članak “Demografski koncept raspada SFR Jugoslavije”. To je izvorni znanstveni rad Anđelka Akrapa s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu koji na temelju uvida u popise stanovništva i pomne analize relevantne suvremene znanstvene i stručne literature - ponajprije s područja

demografije, geografije i historiografije - razmatra utjecaj etnodemografskih promjena na ratni raspad SFRJ, kao i recentne etnodemografske promjene uvjetovane ratom na prostoru nekadašnje jugoslavenske države. Autor je pri tome posebnu pozornost posvetio kritičkoj analizi literature objavljene u Srbiji, jer su određeni krugovi srpskih znanstvenika svojim radovima otvoreno podupirali i opravdavali ekspanzionističku velikosrpsku politiku u posljednja dva desetljeća 20. stoljeća i početkom 21. stoljeća. Političke i ideološke prilike u vrijeme službenih popisa stanovništva znale su stvarati privid etnodemografskih promjena (npr. pri izjašnjavanju «Jugoslavenima»), a (zlo) upotreba rezultata demografskih istraživanja često je poslužila kao podloga za stvaranje novih nesporazuma te poticaj na agresivne političke i ratne akcije. Zato Akrap napominje da su «znanstvene političke i intelektualne elite u SFRJ koje su našle suglasje u okviru srpskog velikodržavnog projekta - glavni čimbenik rata i ratnog raspada Jugoslavije». U tom kontekstu on je postavio hipotezu «da protjerivanje nesrpskog stanovništva na samom početku rata [90-ih godina 20. st., op. I. Z.] s okupiranih teritorija u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nije bio rezultat ratne stihije, već (...) planirana mjera potaknuta strahom od brojčane dominacije drugih etničkih zajednica na teritoriju koji – po velikosrpskom državnom projektu – pripada Srbima». Ratovi vođeni u posljednjem desetljeću prošloga stoljeća na prostoru bivše Jugoslavije ubrzali su nepovoljne demografske procese i migracije, te povećali razdor i nepovjerenje između etničkih zajednica nastanjenih na prostoru nekadašnje države. U konačnici su posljedice rata za teritorij dovele do toga da su sada veliki prostori ostali bez ljudi, a u demografskom pogledu dugoročne posljedice bit će vjerojatno još složenije.

Tijekom 2008. godine obilježena je na različitim razinama devedeseta obljetnica završetka Prvoga svjetskog rata. Političke i državnopravne promjene iz prijelomne 1918. imale su snažan utjecaj, a i danas imaju svoj odraz na razvitak hrvatskog društva pokazujući da političke elite (ne)svjesno zanemaruju pouke iz naše bremenite povijesti. Dr. Ivo Pilar (1874. - 1933.), ugledni hrvatski intelektualac, političar i publicist, pokušao je, među rijetkima na hrvatskom prostoru, još na početku rata 1915. anticipirati tijek i posljedice ovoga epohalnog svjetskog sukoba na budućnost hrvatskog naroda. Zato se u rubrici *Prilozi* objavljuje pretiskana njegova rasprava “Svjetski rat i Hrvati: pokušaj orijentacije hrvatskoga naroda još prije svršetka rata”. Zlatko Matijević je ovaj pretisak priredio na temelju minuciozne analize prvoga izdanja iz 1915. i drugoga iz 1917., te ga je opremio bilješkama i odgovarajućim objašnjenjima. Također, popratio ga je kratkom uvodnom napomenom pod naslovom “Ivo Pilar na udaru austro-ugarske ratne cenzure”, i pretiskom prikaza objavljenog 1915. na stranicama zagrebačkog lista u Novine povodu prve objave ove zanimljive Pilarove rasprave.

Redovita rubrika Ocjene i prikazi donosi osvrte na recentna historiografska izdanja. Prikazane su knjige trojice autora: Andreja Rahtena, Savezništva i diobe. Razvoj slovensko-hrvatskih političkih odnosa u Habsburškoj Monarhiji 1848. - 1918., Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2008., 302 str.; Hrvoja Matkovića, Designirani hrvatski kralj Tomislav II. vojvoda od Spoleta. Povijest hrvatsko-talijanskih odnosa u prvoj polovici XX. st., Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb 2007., str. 270.; Ivan Gabelica, Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država, vlastita naklada autora, Zagreb 2007., str. 438. Ova cjelina završava prikazom časopisa Historijski zbornik, LXI (2008.), br. 1, 246 str., ur. Ivica Prlender, Društvo za hrvatsku povjesnicu, Zagreb 2008.

Na kraju ovoga broja časopisa *Pilar* nalazi se rubrika Kronika u kojoj je objavljen tonski zapis razgovora koji je u emisiji o znanosti "Drag mi je Platon" na I. programu Hrvatskog radija 27. veljače 2007. vodila dr. Blanka Jergović o časopisu *Pilar* s njegovim urednicima dr. Lipovčanom i dr. Matijevićem.

IVICA ZVONAR

Vladimir HORVAT, *Kardinal Alojzije Stepinac, mučenik za ljudska prava. U povodu 110. obljetnice rođenja i 10. obljetnice proglašenja blaženim*, "Meridijani" Samobor, Župa Presvetoga Trojstva Krašić, Družba Braća Hrvatskoga Zmaja, Samobor, Krašić, Zagreb 2008., 323 str.

Vladimir Horvat, isusovački svećenik, pisac i istraživač, autor je (pod pseudonimom M. Landercy) knjige na francuskom jeziku *Kardinal Stepinac, mučenik za ljudska prava*, Pariz 1981. Knjiga je 1989. godine objavljena pod naslovom *Kardinal Alojzije Stepinac*. Na spomenutu knjigu se nastavlja i ova najnovija, uvelike proširena i dopunjena.

Knjiga *Kardinal Alojzije Stepinac, mučenik za ljudska prava* može se bez sumnje svrstati među značajnija djela o životu Kardinala Stepinca. U njoj autor kronološki i vrlo jezgrovito opisuje njegov životni put i djelovanje, te pritom nastoji iznijeti i objasniti događaje koji su obilježili vrijeme kada je kardinal Stepinac živio i djelovao. Sadržaj knjige je obogaćen velikim brojem dokumenata, citata, iskaza, izjava, te značajnim ilustrativnim priložima.

Knjiga je podijeljena na trinaest poglavlja koja prikazuju vrijeme od rođenja i najranije mladosti Stepinca pa sve do današnjih dana i procesa njegove beatifikacije. Na početku je iznesen sadržaj predgovora francuskom izdanju iz 1981. godine koji je napisao pariški nadbiskup Kardinal François Marty. Zatim slijedi predgovor ovoj, najnovijoj knjizi, koji je napisao kanonik zagrebačke katedrale Vladimir Stanković, te autorov uvod i kratka kronologija značajnijih datuma iz Stepinčeva života i procesa njegove beatifikacije.

U prvom poglavlju, "Zavičaj Kardinala Alojzija Stepinca", zorno je iznesen uvid u Stepinčev rodni zavičaj, njegovo školovanje u Zagrebu, odlazak u vojsku, te boravak na talijanskom i solunskom bojištu. Opisan je njegov povratak kući na kraju rata, kratkotrajni studij na Agronomskom fakultetu u Zagrebu i povratak u rodni Krašić.

Drugo poglavlje, "Ponovno otkriveno zvanje", opisuje trenutke Stepinčeve odluke da prihvati svećeničko zvanje. Ovdje je vrlo detaljno iznesen uvid u Stepinčev odlazak na studij u rimski Germanicum, svećeničko ređenje 1930. godine u Rimu, te povratak u Zagreb 1931. godine. Osobit naglasak je stavljen na njegovo pastoralno djelovanje nakon povratka iz Rima, među ostalim, pomoć nadbiskupu Baueru prilikom rješavanja problema u dvije župe kraj Samobora i Svetog Ivana Zeline, te zauzimanje za osnivanje Caritasa u Zagrebačkoj nadbiskupiji. Ovo poglavlje je osobito obogaćeno